



LUND UNIVERSITY

Har folk blivit ett pronomen? Utvecklingen av ordet folk under perioden 1300-2013

Skärlund, Sanna

Published in:
Arkiv för nordisk filologi

2014

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Skärlund, S. (2014). Har *folk* blivit ett pronomen? Utvecklingen av ordet *folk* under perioden 1300-2013. *Arkiv för nordisk filologi*, 129, 245-280.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SANNA SKÄRLUND

Har *folk* blivit ett pronomen?

Utvecklingen av ordet *folk* under perioden 1300–2013

1 Inledning

Ordet *folk* anses vanligen vara ett substantiv (se t.ex. *Svensk ordbok: utgiven av Svenska Akademien* 2009, 1:798). Det finns dock tecken på att ordets ordklassstillhörighet är mer komplicerad än så. I *Svenska Akademiens ordbok* (1926, 8:F1058) nämns att *folk* i vissa användningar liknar ett obestämt pronomen, jämförbart med det generiska *man*. En liknande beskrivning ges i *Svenska Akademiens grammatik* (1999, 2:393). Ordets ordklassstillhörighet diskuteras också i *Språkriktighetsboken* (2005:240) där det förklaras att *folk* i betydelsen 'människor (i allmänhet)' är på väg att bli ett pronomen med flertalsbetydelse. Att substantiv motsvarande det svenska *folk* utvecklas till pronomen rapporteras dessutom från flera

Jag vill tacka två anonyma granskare för mycket värdefulla kommentarer på en tidigare version av denna artikel. Tack också till Lars-Olof Delsing, Henrik Rosenkvist och Simon Karlsson för insiktsfulla synpunkter på arbetet i tidigare skeden.

Skärlund, S., Ph.D. student, Centre for Languages and Literature, Lund University, Sweden. "Is the noun *folk* ('people') becoming a pronoun? The development of *folk* during 1300–1999". *ANF* 129 (2014), s. 245–280.

Abstract: The Swedish word *folk* ('people') is normally considered an ordinary noun. This classification is, however, not completely unproblematic, since it is sometimes claimed that *folk* is actually undergoing a word-class change, becoming more and more pronoun-like. Similar changes from noun to generic pronoun are also attested for words with the meaning 'people' in other languages, making this a possible grammaticalization path for such nouns. This article investigates the claim that *folk* is becoming a generic pronoun. Is this claim true, and, if it is, when did this development start? Occurrences of *folk* in texts and corpora from the period 1300–2013 are analysed with respect to both syntactic and semantic characteristics. The analysis shows that *folk* in the studied material is used more and more often without premodifiers, in a way similar to that of a pronoun. It is also apparent that almost all occurrences of *folk* today has a general, abstract meaning, compared to before ca. 1900, when the word was used with many different, more specific senses. This is typical for a grammaticalization process as it can be understood as a case of semantic bleaching, and it is argued that the development of *folk* is actually a case of grammaticalization taking place in the present.

Keywords: *folk*, generic pronoun, grammaticalization, syntactic change, semantic change, reanalysis, analogy, Swedish.

andra språk (Taylor 2009, Hoekstra 2010); fenomenet ser allmänt ut att kunna beskrivas som en grammatikaliseringsprocess.

I denna artikel undersöks antagandet att ordet *folk* håller på att bli ett pronomen. Stämmer detta påstående och när påbörjades i så fall en sådan utveckling? För att kunna svara på dessa frågor studeras belägg på *folk* i svenska texter från början av 1300-talet till 2013, både hur ordet används syntaktiskt och dess betydelser under olika perioder.

I följande avsnitt 2 ges den teoretiska bakgrunden till analysen, följt av avsnitt 3 där syfte och utgångspunkter presenteras. Avsnitt 4 och 5 beskriver det material och den metod som har använts i studien. Efter resultatet av undersökningen redovisas i avsnitt 6, ägnas avsnitt 7 åt att analysera detta resultat genom att relatera de olika studerade perioderna till varandra och till den teoretiska bakgrunden. Avsnitt 8 sammanfattar studien och diskuterar varför den analyserade förändringen har skett.

2 Bakgrund

Detta avsnitt är uppdelat i tre delar. I den första diskuteras skillnaderna mellan substantiv och pronomen utifrån *Svenska Akademiens grammatik* (1999, 2). I den andra ges en bakgrund till begreppet grammatikaliseringsring. I den tredje och sista delen skildras de olika betydelser *folk* har i fornsvenska och modern svenska utifrån Söderwalls ordbok (1884–90, 1:267) och *Svenska Akademiens ordbok* (1926, 8:F1058ff.).

2.1 Skillnader mellan substantiv och pronomen

För att ta reda på om *folk* håller på att genomgå ett ordklassbyte måste vi först undersöka skillnaderna mellan substantiv och pronomen.

Svenska Akademiens grammatik (hädanefter SAG, 1999, 2:57) förklarar att substantivs normala funktion är att vara huvudord i nominalfraser. SAG upplyser också om att svenska substantiv har ett inneboende grammatiskt genus (utrum/neutrum) och att de flesta substantiv böjs efter antal (singular/plural) och bestämdhet (bestämd/obestämd).

Pronomen, å andra sidan, kan delas in i två grupper: substantiviska och adjektiviska pronomen (SAG 1999, 2:236). *Folk* bör tillhöra den förra gruppen om ordet ska ses som ett pronomen.¹ Substantiviska pronomen

¹ *Folk* sägs nämligen likna det generiska pronomenet *man*, vilket ses som ett substantiviskt pronomen (SAG 1999, 2:246).

fungerar enligt SAG (1999, 2:236) som huvudord i nominalfraser på samma sätt som substantiv, dock normalt utan bestämmingar. Pronomen sägs också ha en svag deskriptiv betydelse (SAG 1999, 2:238).

Substantiv och substantiviska pronomen liknar varandra på flera sätt. Skillnaden mellan dessa anses främst vara att substantiviska pronomen inte böjs efter bestämdhet eller numerus och vanligtvis inte kan ta framförställda attribut (SAG 1999, 2:115, 236). En annan skillnad är att substantiv har ett inneboende grammatiskt genus; en del substantiviska pronomen har istället olika former beroende på om referenten är animat eller inanimat, kvinna eller man: *den/det, hon/han* (SAG 1999, 2:256).

Folk har inherent genus på samma sätt som ett substantiv (*ett folk* men inte **en folk*). I likhet med substantiviska pronomen verkar ordet däremot inte böjas efter numerus (*ett folk, flera folk*), vilket dock är inte särskilt förvånande eftersom substantiv i neutrum som slutar med konsonant saknar böjningssuffix i plural (jfr *ett barn, flera barn*). *Folk* kan dessutom böjas i bestämd form som ett substantiv: *folket*. Det finns alltså flera tecken på att *folk* fungerar som ett substantiv.

Att *folk* ska ses som ett substantiv gäller dock inte i alla sammanhang. Enligt SAG (1999, 2:393) kan *folk* anses vara ett generaliserande pronomen med inneboende pluralt numerus när ordet är jämförbart med *man* i betydelsen 'vem som helst av en given grupp personer'. Att *folk* i denna betydelse är pluralt framgår enligt SAG av adjektivens form i exempel (1) och (2) nedan:

- (1) **Folk** är så **tanklösa**, fast de borde veta bättre.
- (2) ***Folk** är väldigt **snällt** här.

Det förklaras emellertid också att *folk* fortfarande har kvar vissa egenskaper som substantiv eftersom det kan ta ett adjektiv i singular som framförställt attribut och dessutom (till skillnad från det generiska pronomenet *man*) följas av ett anaforiskt personligt pronomen i tredje person:

- (3) Så gör **duktigt folk**. **De** skapar världen!

Trots att *folk* i (3) tar ett attribut i singular följs det alltså samtidigt av ett personligt pronomen i tredje person, som om det vore plural. Ett sätt att tolka detta är att *folk* i (3) är grammatiskt singularart men samtidigt uppfattas som semantiskt pluralt.

Språkriktighetsboken (2005:240) förklarar att *folk* håller på att bli ett pronomen med flertalsbetydelse när ordet har betydelsen 'människor (i allmänhet)'. I denna användning sägs ord som hör ihop med *folk* böjas i plural. När ordet har betydelsen 'etnisk grupp' sägs det däremot fun-

gera som ett vanligt substantiv med tillhörande adjektiv i singular. Jämför (4) och (5) nedan:

- (4) **Folk** låg **nakna** på stranden och solade.
 (5) **Zulufolket** blev **kuvat** när boerna utvandrade från Kaplandet.

Enligt *Språkriktighetsboken* kan *folk* i (4) men inte i (5) anses vara ett pronomen. Såsom framgår av (3) måste ordet dock inte nödvändigtvis ha betydelsen 'etnisk grupp' för att kunna ta ett adjektiv i singular som attribut. Även om *duktigt folk* kan ses som en avgränsad grupp är detta knappast en etnisk grupp jämförbar med Zulufolket.

2.2 Grammatikalisering

Om *folk* håller på att förvandlas till ett pronomen kan denna utveckling tolkas som ett exempel på processen grammatikalisering. Hopper & Traugotts (2003:18) välkända definition av grammatikalisering är "a term referring to the change whereby lexical items and constructions come in certain linguistic contexts to serve grammatical functions and, once grammaticalized, continue to develop new grammatical functions" (jfr Meillet 1921 [1912]:131, Kuryłowicz 1965:69, Lehmann 1985:303). Kortfattat innebär grammatikalisering alltså en språklig förändringsprocess där lexikala konstruktioner (främst substantiv och verb) får grammatiska funktioner (som t.ex. hjälpverb, prepositioner och pronomen).

Viktiga mekanismer som leder till grammatikaliseringen av ett ord är reanalys och analogi (Hopper & Traugott 2003:39). Reanalys beskrivs som en process genom vilken åhöraren tolkar ett yttrande som att det har en annan struktur och/eller en annan innebörd än vad talaren avsett. Analogiska processer gör sedan att det omtolkade yttrandet sprids till nya sammanhang där den nya tolkningen, vilken i reanalysen varit osynlig, blir synlig (Hopper & Traugott 2003:63f). Då yttrandet dyker upp i en kontext där den gamla tolkningen är omöjlig blir det nämligen uppenbart att en utveckling skett (jfr Traugott & Dasher 2002:44). Analogi är därmed ofta en förutsättning för att en språklig förändring med säkerhet ska kunna konstateras.

Utvecklingen från en äldre form A till en nyare form B kan enligt Hopper & Traugott (2003:122) förstås utifrån formeln $A > B/A (> B)$ (jfr även Heine 2003, Wolfram & Schilling-Estes 2003). Grammatikalisering innebär dock inte alltid att den äldre formen A helt försvinner ur bruk. Istället kan de två formerna samexistera under lång tid – ett fenomen känt som skiktning ("layering") (Hopper 1991:22ff).

En reanalys antas vara ögonblicklig; den gradvisa utveckling man ofta stöter på i grammatikaliseringsprocesser beror istället på att den nya formen långsamt sprids inom språkliga system och språksamhällen (Hopper & Traugott 2003:229). Kvantitativa studier av en forms frekvens kan enligt Hopper & Traugott (2003:67) användas för att belysa hur denna spridning ser ut. Bybee (2003b) konstaterar att en framträdande egenskap hos grammatiska morfem är att de har en högre textfrekvens än lexikala morfem. Grammatikalisering innebär därmed normalt att formen blir vanligare. Samtidigt måste den form som grammatikaliserats vara frekvent redan från början för att grammatikaliseringen över huvud taget ska äga rum (Traugott & Heine 1991:9). Ett ord som bara används av språkbrukare någon gång om året kommer knappast att genomgå en grammatikaliseringsprocess. Dessutom innebär grammatikalisering vanligen att ordets betydelse blir mer allmän, vilket i sin tur leder till att ordet används oftare eftersom det därigenom blir möjligt att använda det i nya kontexter (Bybee 2003a:157). Och när den grammatikaliserade formen blir vanligare leder detta vidare till att betydelsen blir mer generell: i grammatikaliseringsprocessen rör det sig alltså om en växelverkan mellan frekvensökning och semantisk uttunning.

Just förlust av lexikalt innehåll, även kallad blekning ("bleaching"), nämns ofta som åtföljande grammatikalisering (se t.ex. Heine 2004, Bybee 2003a). Hopper & Traugott (2003:101) påpekar emellertid att processen inledningsvis innebär en omfördelning av innebörd snarare än en ren förlust. I grammatikaliseringsprocessen förloras mer specifika, konkreta betydelser, samtidigt som generella, abstrakta betydelser främjas (jfr Haspelmath 2003:234, Bybee m.fl. 1994:6). Traugott & Dasher (2002:11f) menar till och med att förlust av tidigare betydelser snarare är ovanligt vid semantisk förändring; istället får en form vanligen fler innebörder över tid. Haspelmath (1997:10) framhåller att den form som grammatikaliserats brukar ha en mycket generell betydelse redan innan grammatikaliseringen äger rum. Det är helt enkelt betydligt troligare att ord med den vaga betydelsen 'människa' eller 'person' grammatikaliserats än att ordet *ålderspensionär* gör det (jfr Heine & Kuteva 2002:208, 232).

Traugott & Heine (1991:8) slår fast att det finns ett visst antal lexikala uttryck som är troliga källor i grammatikaliseringsprocesser, även om detta inte betyder att andra uttryck omöjligen kan grammatikaliserats. Uttryck med innebörden 'människa', 'folk', 'person' eller 'kropp' är vanliga källor till obestämda pronomen i världens språk (Giacalone Ramat & Sansò 2007:95f). Om substantivet *folk* börjar användas som ett generiskt

pronomen är detta alltså varken särskilt förvånande eller oväntat: vi finner liknande utvecklingar i flera andra språk.

Ett exempel på detta är hur substantivet *följk* ('folk') i en nordfrisisk dialekt har grammatikaliseras till ett generiskt pronomen (Hoekstra 2010:38). Med detta pronomen är det, till skillnad från med det svenska *folk*, också möjligt för talaren att inkludera sig själv i den grupp som omtalas med *följk*. Se exempel (6) (min övers. från engelska):

- (6) **Följk** koon ai förütseede, hü üülj följk vårt.
Folk kan inte förutse hur gammalt folk blir.
 'Man kan inte förutse hur gammal man kommer att bli.'

I brasiliansk portugisiska har *a gente* ('folket') till och med utvecklats till ett pronomen synonymt med första person plural *nós* ('vi') (Taylor 2009). I vissa dialekter sägs detta ord kunna ta verb både i tredje person singular och i första person plural.

Utvecklingen av *folk* kan också jämföras med hur andra generiska pronomen har utvecklats ur substantiv med betydelsen 'människa', t.ex. det franska *on* ur latinets *homo* och tyskans *man* ur substantivet *Mann* (se Heine and Kuteva 2002:208; jfr också Giacalone Ramat & Sansò 2007 för fler exempel).

2.3 *Folk*:s betydelse i fornsvenska och modern svenska

Enligt Söderwall (1884–90, 1:267) hade *folk* fem olika betydelser under den fornsvenska perioden (1225–1526), listade här som 1–5 med exempel från Söderwall:

1. kollektivt: folk, människor
fatökt folk, folk plägbar [...] ganga
2. a. människor i någons omgivning eller tjänst, husfolk
huru han skal sit folk medh ärom födha ok klädha
 b. krigsfolk
folk och skep
3. äkta folk, makar
ärlikit folk sigga brwn oc hans husfrw
4. etnisk eller religiös grupp, nation²
israels folk, guz folk

² Söderwall nämner bara *folk*, *nation* som *folk*:s betydelse här, men de exempel han ger visar att han med *folk* i detta fall närmast menar *folkslag*. För att göra avgränsningen mellan betydelsen i 1 och 4 tydligare har jag gjort detta antagande explicit.

5. a. människa, person

hanom möte eet folk, eet annat folk

b. krigare

mz fyra hundrath folk, the haffdo trätigbo twsend folk

Den sistnämnda betydelsen, *folk* som 'människa, person' eller 'krigare', skiljer sig från dagens användning: *folk* används inte längre för att referera till enskilda individer med ett räkneord eller obestämd artikel.

Svenska Akademiens ordbok (hädanefter SAOB, 1926, 8:F1056–1062) ger sju olika betydelser för *folk* i modern svenska (1521–). För att underlätta jämförelser har jag strukturerat om den uppräknings som ges i SAOB så att den överensstämmer med den som ges av Söderwall ovan. Detta ger nedanstående lista:

1. allmänt om människor; personer
2. i vissa användningar där ofta en motsättning till en enskild person, särskilt ett överhuvud, framträder
 - a. anställda, tjänare; släkt; besättningen på ett fartyg
 - b. soldater
3. äkta makar
4. människor som bor i eller härstammar från samma land: nation; folkslag
5. a. enskild person: människa, man eller kvinna
6. de lägre samhällsklasserna; allmogen; arbetarklassen
7. hyfsade, ordentliga människor; människor av förnämlig börd

Innebörden i 5.a., *folk* om en enskild person, sägs vid tiden för ordbokens tillkomst (1926) bara användas i den senare delen av sammansatta ord, t.ex. *kvinnfolk* eller *manfolk*.

Innebörden i 1 ('allmänt om människor; personer') kommer enligt SAOB nära ett obestämt pronomen med betydelsen 'människor i allmänhet' när ordet används i singular, obestämd och obetonad form. I denna betydelse sägs ordet också tidigare ha kunnat användas i plural; exemplen som ges är bland annat *inga folk kommo* (1663) och *obekanta folk* (1836), dvs. *folk* med framförställda attribut i plural. Denna användning ansågs dock inte längre vara i bruk då ordboken skrevs.³

³ I Pär Lagerkvists *Gäst hos verkligheten* från 1925, dvs. samtida med SAOB, finner vi dock ett exempel vilket tyder på att bruket av *folk* i plural som 'människor; personer' inte var helt utdött vid den tid ordboken kom ut: *Se och höra honom kunde ingen som han satt inkrupen bår. Och ingen fanns heller till att göra det, ingen i trädgården och inga folk på vägen, det var fredligt och lugnt* (s. 41).

Som framgår av en jämförelse mellan de olika betydelser som tas upp av Söderwall och SAOB liknar de båda ordböckerna till stor del varandra. Den största skillnaden är att Söderwall inte inkluderar de betydelser som nämns som nummer 6 och 7 i SAOB ovan och att den singulara betydelsen i 5.b. i Söderwalls ordbok ('krigare') inte finns med i SAOB, där bara det plurala 'soldater' nämns.

3 Syfte och utgångspunkter

Syftet med undersökningen är att försöka utreda huruvida substantivet *folk* verkligen håller på att utvecklas till ett pronomen, och i så fall, när denna utveckling påbörjades.

Utifrån genomgången av skillnaderna mellan substantiv och pronomen ovan kan vi konstatera att de belägg på *folk* som skulle kunna analyseras som pronomen är de som står i obestämd form utan framförställda attribut (möjligen utan några bestämmingar alls).⁴ Om *folk* genomgår en utveckling mot pronomen kan vi alltså förvänta oss att andelen sådana belägg ökar i materialet över tid. Som pronomen bör *folk* dessutom ha den generella innebörden 'människor (i allmänhet)', och ord som hör ihop med *folk* bör böjas i plural. Om andelen *folk* med allmän betydelse ökar i materialet över tid och det i det nyare materialet finns belägg där ordet tar adjektiv i plural kan detta alltså också ses som tecken på att *folk* blir mer likt ett pronomen.

Utifrån teorier om grammatikalisering kan vi konstatera att *folk* bör få en mer generell, abstrakt innebörd om ordet är på väg att bli ett grammatiskt element. Specifika, konkreta betydelser kan förloras i processen. Dessutom kan vi förvänta oss att *folk*:s frekvens kommer att öka i materialet i takt med att ordet grammatikaliseras som pronomen.

⁴ Att substantiviska pronomen normalt står utan bestämmingar, såsom nämns i SAG (1999, 2:236), stämmer kanske inte riktigt. Många personliga pronomen kan ta efterställda bestämmingar, till exempel i fraser som *jag som har stått här så länge; hon där borta* etc. (SAG 1999, 2:247, 259f., 272f.). Huruvida *folk* kan ta en efterställd bestämming eller inte är därmed antagligen inte något bra test för att analysera ordets ordklassstillhörighet (jfr uttryck av typen *Folk med sådana vanor är ganska obehagliga*, där *folk* med en efterställd bestämming tar ett predikativ i plural och därmed är att betrakta som pronomen enligt *Språkriktighetsboken*).

4 Material

Svensk språkhistoria delas vanligen in i fem olika perioder (se t.ex. Rosenkvist 2004:8):

- Runsvenska ca 800–1225
- Äldre fornsvenska ca 1225–1375
- Yngre fornsvenska ca 1375–1526
- Äldre nysvenska 1526–1732
- Yngre nysvenska 1732–

Den runsvenska tiden kommer inte att studeras i denna artikel. I övrigt kommer undersökningens fokus att vara de senare stadierna av språkhistorien: från 1800-talet till 2013. Tidigare perioder undersöks främst för att ge en bakgrund till utvecklingen.

Det material som har valts ut för analysen utgörs av skönlitterära texter och krönikor, förutom den allra senaste korpussen från 2013 som innehåller bloggmaterial.⁵ Texterna är hämtade från tre stora korpussamlingar: Fornsvenska textbanken (innehållande fornsvenska samt en del nysvenska texter), Språkbankens konkordanser (bl.a. innehållande en korpus med skönlitteratur från 1800-talet) och Korp (innehållande en stor samling korpuser, bland annat korpuser med skönlitteratur från 1800- och 1900-talet och bloggmaterial från 2000-talet).

Det material som har studerats presenteras i Tabell 1.

Tabell 1. Analyserat material.

Korpussamling	Korpus ^a	Period/år	Texttyp	Antal ord
Fornsvenska textbanken	texter	1300–1330	skönlitterär prosa, rimkrönikor	139 800
Fornsvenska textbanken	texter	1385–1450	skönlitterär prosa, rimkrönikor	189 900
Fornsvenska textbanken	texter	1300–1330	krönikor, dagbok, skönlitterär prosa	183 400
Språkbanken	1800-talsromaner	1839–91	skönlitterär prosa	590 300
Korp	Äldre svenska romaner ^b	1891–1942	skönlitterär prosa	3 757 000
Korp	Bonniersromaner I	1976–77	skönlitterär prosa	6 579 300
Korp	Norstedtsromaner	1999	skönlitterär prosa	2 534 500
Korp	Bloggmix 2013	2013	bloggmaterial	33 988 600
Totalt				47 962 800

^a En lista över de analyserade texterna ges i bilagan sist i artikeln.

^b Korpussen ”Äldre svenska romaner” består egentligen av texter från 1839–1942, innehållande totalt 4 347 300 ord, eftersom denna korpus också inkluderar korpussen ”1800-talsromaner”. I min analys av ”Äldre svenska romaner” har jag dock uteslutit allt material från korpussen ”1800-talsromaner” för att tidsperiod och material från de två korpuserna inte ska överlappa varandra

⁵ Eftersom endast ett fåtal texter från den äldre fornsvenska perioden finns bevarade och tillgängliga elektroniskt ingår i denna del också *Konungastyrelsen*, vilken kan betraktas som en hövisk uppfostringskrift (Lönnroth & Delblanc 1987:96).

5 Metod

Den metod som används i denna studie är huvudsakligen kvantitativ. Med ett kvantitativt angreppssätt kan utvecklingen $A > A/B (> B)$ ses som en fråga om hur vanliga de olika formerna är i materialet, eftersom den nya formen B blir allt vanligare på bekostnad av den äldre formen A (Hopper & Traugott 2003:67). Undersökningen av *folk* i denna artikel utgår ifrån ett sådant antagande.

Som en följd av diskussionen om skillnaderna mellan substantiv och pronomen ovan, har beläggen på *folk* i obestämd form i de analyserade texterna och korpusarna (med högst 299 belägg per korpus) klassificerats utifrån huruvida de föregås eller följs av attribut eller ingetdera (i det fornsvenska materialet analyserades också dativformen *folke/i*).⁶ Förekomster på *folk* utan bestämningar har vidare klassificerats utifrån huruvida de utgör satsens subjekt eller inte.

Eftersom analysen snart visade att kollokationen *folk och få* var frekvent i materialet har alla belägg på detta uttryck fått utgöra en särskild kategori tillsammans med *folk* i formuleringar som *uppföra sig som folk* och liknande. Belägg på *folk* i dylika uttryck har alla ansetts vara substantiv, trots att de inte föregås av attribut.

För en undersökning av ordets betydelse ansågs materialet, vilket utgörs av totalt 2111 belägg på *folk* spridda över åtta tidsperioder, vara alltför omfattande. Därför valdes 50 belägg från varje period ut för en mer detaljerad analys. *Folk*:s betydelse i dessa exempel klassificerades med utgångspunkt i de definitioner som ges i Söderwalls ordbok och

⁶ Det finns två undantag från regeln att personliga pronomen (vid vilka *folk* och det generiska *man* kan liknas) inte kan ta framförställda attribut. Det gäller dels nominalfraser med vokativ funktion i vilka personliga pronomen kan ta några vanliga känsloladdade adjektiv som attribut (*Snälla du*, *Lyckliga hon*, SAG 1999, 2:261, 274), dels tillsammans med *alla* och *allt* (*alla vi*, *allt det*, SAG 1999, 2:259, 272). Det är dock tveksamt om *folk* kan användas på det förstnämnda sättet (jfr *Snälla folk!*, men observera *Gott folk!*). I det undersökta materialet har jag emellertid funnit två exempel på *folk* i den sistnämnda användningen: *alla folk* och *allt folk*, båda i korpusen 1800-talsromaner. Man skulle kunna hävda att dessa två exempel, liksom tre belägg på uttrycket *gott folk* i korpusen Bloggmix 2013, kan vara pronominala trots att de föregås av attribut. Eftersom det endast rör sig om ett fåtal belägg har jag dock valt att inte urskilja dessa från övriga belägg föregångna av attribut.

Alla belägg på *folk* föregångna av attribut har klassificerats som sådana. Detta betyder att även om ett belägg både föregås och följs av attribut har det endast räknats som följt av ett sådant om det inte också föregås av ett attribut. Detta följer av kategoriseringen av substantiv och pronomen ovan: eftersom alla belägg på *folk* tillsammans med framförställda attribut kan ses som substantiv är det inte nödvändigt att analysera dessa vidare syntaktiskt.

SAOB. Dessa belägg analyserades även med avseende på huruvida de följdes av ett anaforskt personligt eller possessivt pronomen, och utifrån huruvida de tog ett adjektiv som predikativ, och i så fall om detta adjektiv stod i singular eller plural. För förekomster på *folk* föregångna av attribut noterades vidare huruvida attributet hade pluralform eller inte.

De frågor som används i analysen är därmed följande:

Den större studien (totalt 2 111 belägg på *folk*):

1. Föregås eller följs *folk* av ett attribut eller ingetdera?
2. Om *folk* inte föregås eller följs av ett attribut, utgör *folk* satsens subjekt eller inte?

Den mindre studien (50 belägg från varje analyserad period, totalt 400 belägg på *folk*):

1. Vad är *folk*:s betydelse (utifrån Söderwall, SAOB)?
2. Följs *folk* av ett anaforskt personligt eller possessivt pronomen (t.ex. *de*, *dem*, *deras*)?
3. Följs *folk* av ett adjektiv som predikativ, och står detta adjektiv i så fall i singular eller plural?
4. Om *folk* föregås av ett attribut, står detta attribut i plural?

6 *Folk*:s syntaktiska och semantiska egenskaper under olika tidsperioder

I detta avsnitt beskrivs ordet *folk*:s utveckling med avseende på syntaktiska och semantiska egenskaper genom en analys av förekomster på ordet i texter från äldre fornsvenska, yngre fornsvenska, äldre nysvenska och yngre nysvenska, i nämnd ordning. Mest uppmärksamhet ägnas den senare delen av den yngre nysvenska perioden, eftersom denna antas vara den mest intressanta när det gäller ordets utveckling; ett större material från denna period än från tidigare perioder har därför studerats.

6.1 *Folk* i äldre fornsvenska

Materialet från äldre fornsvenska består av fem texter: två texter med vad som kan betraktas som skönlitterär prosa, två rimkrönikor och en uppfostringsskrift, alla från perioden ca 1300–1330, totalt 139 800 ord. En analys av texterna visar att *folk* förekommer sammanlagt 195 gånger i detta material. Se Tabell 2.

Tabell 2. Belägg på *folk* i det äldre fornsvenska materialet.

Text ^a	Antal <i>folk</i>	<i>Folk</i> med framförställt attribut	<i>Folk</i> med endast efterställt attribut	<i>Folk och få</i>	<i>Folk</i> utan attribut, ej subjekt	<i>Folk</i> utan attribut, subjekt
Cod Bu	76	61	1	1	5	8
Ivan	9	8	–	–	1	–
Mos	55	50	–	5	–	–
KS	29	28	–	–	–	1
Erik	26	20	–	–	5	1
Totalt	195	167	1	6	11	10

^a En lista över texternas fullständiga namn ges i bilagan sist i artikeln.

Som framgår av Tabell 2 föregås nästan alla belägg på *folk* i materialet från äldre fornsvenska av attribut. Det finns dock ett belägg vilket istället följs av en bestämning, i det här fallet en prepositionsfras (*folk mz like*, 'folk med ett lik'). Sex belägg på *folk* förekommer i frasen *folk och få*. Det finns 21 belägg utan attribut, varav 10 som subjekt.

Av de 195 förekomsterna på *folk* i materialet valdes 50 belägg ut för en mer detaljerad analys: 10 belägg från varje text.⁷ *Folk*:s innebörd i dessa exempel kategoriserades utifrån de betydelser som ges av Söderwall (se avsnitt 2.3). Det noterades också huruvida *folk* följdes av ett anaforiskt personligt pronomen eller av ett adjektiv som predikativ, och huruvida framförställda attribut hade pluralform eller inte.

Resultatet av analysen av ordets betydelse i de 50 beläggen ges i Tabell 3.

I Tabell 3 ser vi att *folk* i kollektiv betydelse är vanligast: denna betydelse återfinns i alla fem texter. Vi ser också att det inte finns några belägg alls på *folk* i betydelsen 'äka makar' i de studerade texterna. I de fem oklara beläggen kan ordet antingen analyseras som kollektivt ('människor') eller som att det pekar ut en allmän enskild person ('människa').

I *Ivan Lejonriddaren* och *Erikskrönikan* finner vi flera belägg i vilka *folk* har betydelsen 'krigsfolk' eller 'krigare'. Detta är inte särskilt oväntat eftersom dessa texter i stor utsträckning diskuterar krigsföring. Skillnaden mellan *folk* som 'krigsfolk' och *folk* som 'krigare' är, som framgår av Söderwalls exempel (se avsnitt 2.3), att belägg med den senare betydelsen har ett räkneord som attribut, vilket klargör att *folk* står i plural och betraktas som räknebart. Se exempel (7):

⁷ Eftersom *Ivan Lejonriddaren* bara innehöll 9 belägg på ordet togs ett extra exempel från *Codex Bureanus*.

Tabell 3. *Folk*:s betydelse i det äldre fornsvenska materialet.

Text	Antal <i>folk</i>	1. män- niskor ^a	2.a. människor i någons tjänst etc.	2.b. krigs- folk	3. ähta folk	4. etnisk grupp, nation	5.a. män- niska	5.b. krigare	oklart
Cod Bu	11	7	–	–	–	2	2	–	–
Ivan	9	3	–	5	–	1	–	–	–
Mos	10	4	1	–	–	2	3	–	–
KS	10	2	1	–	–	2	–	–	5
Erik	10	2	–	5	–	–	–	3	–
Totalt	50	18	2	10	–	7	5	3	5

^a Alla belägg på *folk* i uttrycket *folk och få* har analyserats som tillhörande denna grupp.

- (7) **Atta hundra folk** oc ekki meer / thera forman heet haralder (Erik)
'Åtta hundra folk och inte mer / deras förman hette Haralder'

Det finns fyra belägg där *folk* följs av ett anaforskt personligt pronomen i texten. Alla med ett pronomen i tredje person plural, såsom i (8) nedan:

- (8) alth thet **folk** ij landith är, **the** hafua honum alle saman kär (Ivan)
'allt det folk som är i landet, de har honom allesammans kär'

Som framgår av exemplet i (8) förhindrar tolkningen av *folk* som semantiskt pluralt (och därmed möjligt att syfta tillbaka på med pronomenet *de*) inte att ordet föregås av attribut i singular (*allt det folk* istället för *alla de folk*, jfr exemplet från SAG i (3) ovan).

Jag har inte funnit något belägg på *folk* föregånget av ett attribut i plural. I ett belägg följs *folk* däremot av ett adjektiv som predikativ. Detta adjektiv står i singular:

- (9) alt þæt **folk** mz þe synd var **smittat** do braþom døþ (Cod Bu)
'allt det folk som var smittat med synden dog en bråd död'

6.2 *Folk* i yngre fornsvenska

Det yngre fornsvenska materialet består av åtta skönlitterära texter och rimkrönikor från perioden ca 1385–1450, totalt 180 900 ord. Det finns sammanlagt 185 belägg på *folk* i dessa texter. Se Tabell 4.

På samma sätt som i det äldre materialet står de flesta av beläggen på

Tabell 4. Belägg på *folk* i det yngre fornsvenska materialet.

Text ^a	Antal <i>folk</i>	<i>Folk</i> med framförställt attribut	<i>Folk</i> med endast efterställt attribut	<i>Folk och få</i>	<i>Folk</i> utan attribut, ej subjekt	<i>Folk</i> utan attribut, subjekt
Jär	6	5	–	–	1	–
KM	14	13	–	–	–	1
SVM	5	5	–	–	–	–
Tröst	18	17	–	1	–	–
Barlaam	9	8	–	–	1	–
Didrik	40	39	–	1	–	–
Valentin	22	17	–	–	3	2
Karl	71	56	–	1	13	1
Totalt	185	160	–	3	18	4

^a En lista över texternas fullständiga namn ges i bilagan sist i artikeln.

folk i det yngre fornsvenska materialet tillsammans med ett framförställt attribut. Tre belägg på *folk* återfinns i uttrycket *folk och få*. Det finns också 22 belägg utan attribut, varav 4 som subjekt.

Av de 185 förekomsterna på *folk* i materialet valdes 50 exempel ut för en mer ingående analys: 5–7 belägg från varje text (se nedan). På samma sätt som för det äldre fornsvenska materialet undersöktes *folk*:s betydelse i de 50 beläggen genom en jämförelse med Söderwalls definitioner. Det studerades också huruvida beläggen på *folk* följdes av ett anaforskt personligt pronomen eller av ett adjektiv som predikativ, och om framförställda attribut stod i plural eller inte.

Resultatet av analysen av ordets betydelse i de 50 beläggen framgår av Tabell 5.

Tabell 5. *Folk*:s betydelse i det yngre fornsvenska materialet.

Text	Antal <i>folk</i>	1. män- niskor ^a	2.a. människor i någons tjänst etc.	2.b. krigs- folk	3. äkta folk	4. etnisk grupp, nation	5.a. män- niska	5.b. krigare	oklart
Jär	6	3	3	–	–	–	–	–	–
KM	6	–	–	6	–	–	–	–	–
SVM	5	2	2	–	–	–	–	–	1
Tröst	6	1	–	3	–	–	–	1	1
Barlaam	6	4	–	–	–	2	–	–	–
Didrik	7	2	–	3	–	–	–	2	–
Valentin	7	3	1	3	–	–	–	–	–
Karl	7	–	–	7	–	–	–	–	–
Totalt	50	15	6	22	–	2	–	3	2

^a Alla belägg på *folk* i uttrycket *folk och få* har analyserats som tillhörande denna grupp.

I Tabell 5 ser vi att betydelsen 'krigsfolk' är den vanligaste i materialet totalt sett. I två av texterna har alla de närstuderade beläggen denna betydelse. *Folk* i kollektiv betydelse finns emellertid i fler texter (sex texter jämfört med fem med betydelsen 'krigsfolk'). Det finns inga belägg på *folk* med betydelsen 'äkta folk' eller 'människa' i materialet från yngre fornsvenska. I de två oklara beläggen syftar *folk* på kungens folk, men kan antingen tolkas som kungens tjänare, släktingar eller liknande (dvs. betydelsen i 2.a.) eller som kungens krigsfolk (dvs. 2.b.).

I texterna följs tre av exemplen på *folk* av anaforiska personliga pronomen i tredje person plural. Inget av beläggen på *folk* föregås av ett attribut i plural, men ett belägg följs av ett adjektiv som predikativ. Detta adjektiv står i singular:

- (10) Ok alt thz **folk** ther war, war alt **klät** mz alzskona wapnom.
(KM)
'Och allt det folk som var där, var allt klätt med allsköns vapen.'

6.3 *Folk* i äldre nysvenska

Det äldre nysvenska materialet utgörs av fem texter från perioden ca 1560–1665: tre krönikor, en dagbok och en självbiografisk roman, totalt 183 400 ord. *Folk* förekommer 236 gånger i detta material. Se Tabell 6.

De flesta belägg på *folk* i det äldre nysvenska materialet föregås av attribut. Det finns också fyra exempel som inte föregås men istället följs av attribut. Av de 237 beläggen på *folk* åtföljs 28 inte av några bestämningar alls; 3 av dessa står som subjekt.

Av de 236 förekomsterna på *folk* valdes 50 exempel ut för en mer detaljerad analys. Eftersom det bara fanns några få exempel på *folk* i tex-

Tabell 6. Belägg på *folk* i det äldre nysvenska materialet

Text ^a	Antal <i>folk</i>	<i>Folk</i> med framförställt attribut	<i>Folk</i> med endast efterställt attribut	<i>Folk</i> och <i>fä</i>	<i>Folk</i> utan attribut, ej subjekt	<i>Folk</i> utan attribut, subjekt
Swart	103	95	2	–	6	–
Brahe	22	21	–	–	1	–
Gyllenhielm	104	81	2	–	18	3
Horn	6	6	–	–	–	–
Hjärne	1	1	–	–	–	–
Totalt	236	204	4	–	25	3

^a En lista över texternas fullständiga namn ges i bilagan sist i artikeln.

terna av Horn och Hjärne fick alla förekomster på ordet i dessa texter ingå i analysen. Resterande 43 belägg togs från övriga texter. På samma sätt som för det fornsvenska materialet undersöktes *folk*:s betydelse i de 50 exemplen. Denna gång jämfördes dock beläggen med de definitioner som ges i SAOB (se avsnitt 2.3). Det noterades också huruvida beläggen på *folk* följdes av ett anaforiskt personligt pronomen eller av ett adjektiv som predikativ, och huruvida framförställda attribut stod i plural eller inte.

Resultatet av analysen av *folk*:s betydelse i de 50 beläggen ges i Tabell 7.

Som framgår av Tabell 7 har nästan alla belägg på *folk* i det äldre nysvenska materialet betydelsen 'soldater' (2.b.). Detta beror förstås på de studerade texterna: den största delen av materialet består av krönikor (Swart, Brahe, Gyllenhielm), och dessa behandlar i stor utsträckning krigföring. Bortsett från betydelsen 'soldater' finns bara ett fåtal exempel på *folk* med andra innebörder: två med den allmänna betydelsen 'människor' (1.), ett om människor i någons nära omgivning (släkt eller personer vid hovet) (2.a.), och ett med innebörden 'Guds folk', det vill säga betydelsen i 4 i tabellen. De andra betydelser som ges i SAOB finns inte representerade i det äldre nysvenska materialet.

I materialet följs 9 av de 50 beläggen av ett anaforiskt pronomen i tredje person plural. Inget av beläggen föregås av ett attribut i plural. I ett exempel på *folk* följs ordet däremot av ett adjektiv som predikativ. Detta adjektiv står i singular:

- (11) att alt hans **folk** han leefft [...] skulle nedre j Folkerne altsamans aff fiendener wara **nederlagt** (Swart)
'att allt hans folk han lämnat kvar [...] skulle nere i Folkerne alltsammans av fiender vara nerlagt'

Tabell 7. *Folk*:s betydelse i det äldre nysvenska materialet.^a

Text	Antal <i>folk</i>	1.	2.a.	2.b.	3.	4.	5.a.	6.	7.	oklart
Swart	14	–	–	14	–	–	–	–	–	–
Brahe	14	–	–	13	–	1	–	–	–	–
Gyllenhielm	15	–	–	15	–	–	–	–	–	–
Horn	6	2	–	4	–	–	–	–	–	–
Hjärne	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–
Totalt	50	2	1	46	–	1	–	–	–	–

^a *Folk*:s betydelser: 1. allmänt om människor; personer, 2. a. anställda; släkt, 2.b. soldater, 3. äkta makar, 4. nation; folkslag, 5. a. enskild person, 6. lägre samhällsklasser, 7. hyfsade människor; människor av förnämlig börd.

6.4 *Folk* i yngre nysvenska

Eftersom den yngre nysvenska perioden antas vara den mest intressanta att undersöka för att kunna besvara frågan om huruvida *folk* håller på att utvecklas till ett pronomen, har denna studerats mer ingående än tidigare tidsperioder. Belägg på *folk* i fem olika korpusar innehållande texter från fem olika tidsperioder har analyserats: ”1800-talsromaner” (1839–1891), ”Äldre svenska romaner” (1891–1942)⁸, ”Bonniersromaner I” (1976–1977), ”Norstedtsromaner” (1999) och ”Bloggmix” (2013). Dessa korpusar består av mellan 590 300 och 33 988 600 ord vardera, se vidare bilagan i slutet av artikeln.

Eftersom antalet *folk* i korpusarna från 1900-talet och 2013 bedömdes vara alltför stort för att möjliggöra en genomgång av alla belägg, valdes endast 299 exempel på ordet från varje korpus slumpmässigt ut för den större studien.⁹ De 299 beläggen på *folk* från varje korpus analyserades på samma sätt som det äldre materialet. Se Tabell 8.

I Tabell 8 ser vi en intressant förändring. Beläggen på *folk* föregångna av attribut är betydligt färre i materialet från 1976–1977 (”Bonniersro-

Tabell 8. Belägg på *folk* i det yngre nysvenska materialet.

Korpus	Antal analyserade <i>folk</i>	<i>Folk</i> med framförställt attribut	<i>Folk</i> med endast efterställt attribut	<i>Folk</i> och <i>fä</i> etc. ^a	<i>Folk</i> utan attribut, ej subjekt	<i>Folk</i> utan attribut, subjekt
1800	299	207	9	15	47	21
ÄSR	299	153	25	7	38	76
Bonnier	299	69	38	6	61	125
Norstedt	299	45	55	–	71	128
Blogg	299	51	50	3	58	137
Totalt	1495	525	177	31	275	487

^a I alla korpusar utom ”Norstedtsromaner 1999” finns belägg på *folk* vilka inte föregås eller följs av bestämmingar, men vilka ändå knappast bör analyseras som pronomen. Dessa belägg har i analysen fått utgöra en särskild kategori tillsammans med *folk* och *fä*. Sådana exempel inkluderar förekomster på *folk* med de betydelser som anges i SAOB som ’de lägre samhällsklasserna’ och ’hyfsade människor’, dvs. *folk* i uttryck som *göra folk av, tala som folk, vara av folk, det är skillnad på folk och folk* och liknande uttryck.

⁸ Korpusen ”Äldre svenska romaner” innehåller egentligen texter från 1839–1942 eftersom denna korpus också innehåller det material som finns i korpusen ”1800-talsromaner”. I min undersökning har jag dock valt att utesluta allt material från före 1891 i analysen av *folk* i ”Äldre svenska romaner” för att inte tidsperioder och material från de två korpusarna ska överlappa varandra.

⁹ Att just 299 belägg valdes ut från varje korpus beror på att detta var det totala antalet *folk* i korpusen ”1800-talsromaner”. Genom att studera lika många exempel från varje korpus kan jämförelser mellan dessa enkelt göras.

maner I^o) och framåt än i de äldre korpusarna. Det motsatta gäller det antal *folk* som inte föregås av attribut: *folk* som subjekt utan bestämmingar är mycket vanligare i det yngsta materialet än i det äldsta.

För materialet som helhet ser vi också en tydlig förändring jämfört med den fornsvenska och äldre nysvenska perioden: antalet *folk* som står tillsammans med framförställda attribut (525 belägg) är inte längre betydligt större än antalet *folk* utan några bestämmingar alls (sammanlagt 762 belägg om exemplen med särskild betydelse utelämnas), utan tvärtom avsevärt mindre. Denna förändring, liksom den utveckling som sker under den yngre nysvenska tiden, diskuteras mer ingående i avsnitt 7 nedan.

På samma sätt som tidigare valdes 50 av de 299 beläggen på *folk* ut från varje korpus för en mer detaljerad undersökning. *Folk*:s betydelse i de 50 exemplen analyserades genom en jämförelse med definitionerna i SAOB, och det noterades huruvida ordet följdes av ett anaforskt personligt pronomen eller av ett adjektiv som predikativ, och om framförställda attribut hade pluralform eller inte.

Resultatet av analysen av *folk*:s betydelse i de sammanlagt 250 beläggen ges i Tabell 9.

En jämförelse mellan det totala antalet belägg med olika betydelser i Tabell 9 och tabellerna 3, 5 och 7 ovan visar att den största skillnaden gentemot tidigare tidsperioder är att *folk* i det nyare materialet sällan används i betydelsen 'soldater' (2.b.). Istället är det den allmänna betydelsen 'människor' (1.) som är den i särklass vanligaste i det yngre nysvenska materialet. Betydelserna 'anställda' (2.a.), 'nation; folkslag' (4.) och 'hyfsade människor' (7.) används också i viss utsträckning, särskilt i den äldsta korpusen "1800-talsromaner". Innebörderna 'äкта makar' (3.) och 'enskild person' (5.a.) återfinns inte alls i detta material, och resten av de

Tabell 9. *Folk*:s betydelse i det yngre nysvenska materialet.^a

Text	Antal <i>folk</i>	1.	2.a.	2.b.	3.	4.	5.a.	6.	7.	oklart
1800	50	15	10	6	–	10	–	2	7	–
ÄSR	50	34	2	–	–	6	–	–	5	3
Bonnier	50	42	2	–	–	3	–	–	2	1
Norstedt	50	44	–	–	–	1	–	1	2	2
Blogg	50	49	–	–	–	1	–	–	–	–
Totalt	250	184	14	6	–	21	–	3	16	6

^a *Folk*:s betydelser: 1. allmänt om människor, 2. a. anställda; släkt, 2.b. soldater, 3. äкта makar, 4. nation; folkslag, 5. a. enskild person, 6. lägre samhällsklasser, 7. hyfsade människor; människor av förnämlig börd.

angivna betydelseerna återfinns bara sporadiskt. I 6 exempel är det oklart exakt vad *folk* betyder.

De slutsatser som kan dras rörande perioden som helhet och i jämförelse med tidigare perioder diskuteras vidare i avsnitt 7 nedan. Eftersom det undersökta materialet från den yngre nysvenska perioden är betydligt mer omfattande än det studerade materialet från tidigare perioder kommer jag emellertid först att i det följande diskutera varje korpus mer ingående.

I "1800-talsromaner" är *folk*:s vanligaste betydelse den i 2. Sammanlagt finns det 16 belägg på *folk* med denna innebörd, antingen *folk* som 'anställda' (2.a) eller som 'soldater' (2.b).¹⁰ Bortsett från denna betydelse är den allmänna innebörden 'människor' den vanligaste i korpusen, följd av 'nation; folkslag'.

Bland de 50 beläggen i "1800-talsromaner" finns fyra exempel på *folk* följda av ett pronomen i tredje person plural. Jag har inte funnit några belägg på *folk* föregångna av attribut i plural eller följda av adjektiv som predikativ.

I "Äldre svenska romaner" ser vi en förskjutning av *folk*:s betydelse. *Folk* syftar inte längre oftast på anställda eller soldater, utan istället är det den allmänna betydelsen 'människor' som är den i särklass vanligaste (34 av 50 belägg). Betydelsen 'soldater' finns inte alls i det undersökta materialet från denna korpus. I korpusen finns dessutom tre exempel där jag inte har kunnat urskilja vilken betydelse *folk* har, ett av dem som ett utrop: *åh, folk!*

I tre av de studerade 50 exemplen följs *folk* av ett anaforiskt pronomen i tredje person plural. Jag har inte funnit några exempel på *folk* tillsammans med ett framförställt attribut i plural eller följt av ett adjektiv som predikativ bland de 50 beläggen från denna korpus.

I korpusen "Bonniersromaner I" är antalet belägg på *folk* med den allmänna betydelsen 'människor' ännu större (42 av 50 belägg). Det finns bara ett fåtal exempel med andra betydelser: 'anställda', 'nation; etnisk grupp' eller 'hyfsade människor'. I denna korpus finns också ett exempel vilket jag inte har kunnat klassificera.

Av de analyserade 50 beläggen på *folk* följs fem exempel av ett anafo-

¹⁰ Huruvida *folk* har den förra eller senare av dessa betydelser framgår inte alltid klart, även när den maximala kontext som ges i korpusen studeras (995 tecken). Vid oklara fall har jag analyserat exempel på *folk* där det omgivande sammanhanget nämner att de inblandade slåss och/eller ord som syftar på slagsmål, vapen, riddare eller sårade eller besegrade personer som tillhörande soldat-gruppen och resterande belägg som tillhörande gruppen med *folk* som 'anställda'.

riskt personligt eller possessivt pronomen, alla i tredje person plural. Jag har inte funnit några exempel på *folk* tillsammans med ett framförställt attribut i plural. Däremot finns tre exempel på *folk* följt av ett adjektiv som predikativ. Till skillnad från sådana belägg i det fornsvenska och äldre nysvenska materialet står dessa adjektiv i plural. Se exemplen i (12)–(14) nedan:

- (12) **Folk** är **trötta** på Bel-kaTrazets hårda styre. (Bonniersromaner I)
- (13) **Folk** var **avundsjuka** på honom. (Bonniersromaner I)
- (14) Jag har aldrig upptäckt att **folk** på stan är så **lättpratade** och **vänliga** förr. (Bonniersromaner I)

I korpusen ”Norstedtsromaner” är antalet belägg på *folk* med betydelsen ’människor’ ännu något större än i ”Bonniersromaner I” (44 av 50 exempel på *folk*). Det finns också ett par belägg med betydelsen ’nation; folkslag’ och ’hyfsade människor’, samt ett exempel på *folk* med betydelsen ’de lägre samhällsklasserna’. För två av beläggen på *folk* har jag inte kunnat avgöra vilken ordets exakta betydelse är.

Tre av de 50 analyserade exemplen på *folk* i denna korpus följs av ett anaforiskt pronomen i tredje person plural. Jag har däremot inte funnit några exempel på *folk* tillsammans med ett framförställt attribut i plural bland beläggen. I ett exempel följs *folk* av ett adjektiv i plural som predikativ. Se exempel (15) nedan:

- (15) Och då är det inte så konstigt att **folk** blir **missnöjda**. (Norstedtsromaner)

Eftersom ”Bloggmix” utgör det allra senaste materialet i undersökningen har jag förutom de 50 närstuderade beläggen på *folk* också tittat närmare på resten av de 299 exemplen från denna korpus.

Bland de 50 beläggen i ”Bloggmix” finns bara ett enda exempel som inte förefaller ha den allmänna betydelsen ’människor’; detta med innebörden ’nation; folkslag’ (*Sveriges folk*). En genomgång av alla de 299 utvalda beläggen visar också att det bara är dessa två betydelser som återfinns i materialet som helhet; dessutom är det endast ett fåtal belägg som har den senare betydelsen (9 st., dvs. 3 % av beläggen, gentemot 290 st. med den allmänna betydelsen, dvs. 97 %).

Två av de 50 beläggen följs av ett anaforiskt pronomen i tredje person plural. Det finns också ett intressant belägg där *folk* förefaller följas av pronomenet *man* med samma syftning. Se exempel (16) nedan:

- (16) Och bakom blir kön allt längre av **folk** som ska ombord på bussen, stressade för att **man** har tider att passa – och bussen kanske redan ligger efter tidtabellen. (Bloggmix)

Att *folk* här syftar på samma grupp av människor som ett efterföljande generiskt *man* kan ses som ett tecken på att ordet verkligen håller på att få status som ett generiskt pronomen. I detta exempel följs *folk* också av ett predikativ i plural (*stressade*). Förutom detta belägg följs ytterligare fyra av de 50 beläggen av ett sådant adjektiv i plural som predikativ. En genomgång av alla de 299 beläggen i denna korpus visar att det sammanlagt finns 20 belägg med sådana predikativ, alla med adjektiv i plural.

I ett av de 50 närstuderade beläggen på *folk* föregås ordet av ett attribut i plural. Se (17):

- (17) Dock var det **inga folk**. (Bloggmix)

Det verkar därmed som om användningen av *folk* i plural med betydelsen 'människor', vilken enligt SAOB inte längre var gångbar 1926, har kommit tillbaka eller aldrig helt försvunnit (jfr avsnitt 2.3). Kanske har denna användning hela tiden levt kvar i talspråket? En genomgång av alla de 299 studerade beläggen visar att ordet av flera språkbrukare uppfattas som möjligt att använda i flertal i den allmänna betydelsen. Se (18) och (19) nedan:

- (18) Jag hamnade därför, mest av en ren slump, på den "vila i frid"-sida som någon låtit skapa och där **tusentals folk** lämnat sina kondoleanser till flickebarnet. (Bloggmix)
- (19) Ibland kan jag verka ointresserad av **andra folk**, jag frågar inte något om dem, jag gillar bara när de frågar saker om mig och när jag står i centrum. (Bloggmix)

Även om exemplet i (18) inte är helt olikt de belägg i äldre fornsvenska i vilka *folk* föregås av ett räkneord (*åttahundra folk* och liknande) skulle det antagligen upplevas som mer ogrammatiskt av dagens språkbrukare om räkneordet angav ett exakt antal: *⁎där tusen folk lämnat sina kondoleanser*. *Folk* tycks alltså inte riktigt motsvara plural av betydelsen 'enskild person', vilket möjligen tyder på att det rör sig om en ny utveckling.

En genomgång av alla de 299 beläggen från Bloggmix visar att *folk* tillsammans med framförställda attribut i nutida svenska oftast förekommer med ord som indikerar att ordet ses som icke räknebart: *mycket* (15 belägg), *lite* (7 belägg), *massa* (3 belägg), *en del* (2 belägg) och *mindre*

(1 belägg) (jfr *Språkriktighetsboken* 2005:173ff). Sammanlagt är det 31 av de totalt 51 beläggen på *folk* med framförställda attribut som har bestämmningar som antingen står i plural (3 st.) eller utgörs av sådana mängdord (28 st.), medan 16 belägg har ett framförställt attribut i singular (för 4 belägg går det inte att klassificera attributet som singular eller plural). Fyra av de 16 beläggen med framförställda attribut i singular utgörs dessutom av tilltalsuttrycket *gott folk*, vilket kan ses som en fast fras.

Sammantaget tyder alltså både de adjektiv som används som predikativ tillsammans med *folk* och de attribut ordet förekommer tillsammans med på att *folk* 2013 sällan används i singular. Istället förefaller ordet huvudsakligen tolkas som icke räknebart eller (ibland) som pluralt. I den sistnämnda funktionen kan *folk* jämföras med ordet *personal*, vilket tidigare sågs som ett kollektivord men nu används även om individer inom kollektivet (*Språkriktighetsboken* 2005:147ff). I likhet med detta ord används *folk* dock knappast för att tala om enskilda specifika individer (jfr **Jag träffade en personal/ett folk och en patient i korridoren*, *Språkriktighetsboken* 2005:149f).

7 Diskussion

I föregående avsnitt framkommer att både *folk*:s vanligaste betydelse och utseendet på den nominalfras ordet oftast ingår i har förändrats under den undersökta perioden (1300–2013). I detta avsnitt är syftet dels att jämföra olika tidsperioder med varandra mer ingående än vad som tidigare har gjorts, dels att diskutera hur utvecklingen förhåller sig till de definitioner av substantiv och pronomen som ges i SAG (1999, 2), samt till de teorier om grammatikalisering som presenterades i avsnitt 2.2.

En översikt över beläggen på *folk* i texterna/korpusarna från de undersökta tidsperioderna ges i Tabell 10.

Som framgår av Tabell 10 är andelen *folk* per 1000 ord störst i materialet från den äldre fornsvenska tiden (1,39 belägg per 1000 ord) och minst i den senaste korpusen ”Bloggmix” (0,31 belägg per 1000 ord). Hypotesen att ordet har genomgått en grammatikaliseringsprocess bekräftas alltså inte av hur frekvent ordet är i materialet. Eftersom en grammatisk form brukar vara mer frekvent än en lexikal form bör ett substantiv som genomgår grammatikalisering öka i frekvens (se avsnitt 2.2). Men *folk* är i själva verket betydligt vanligare i materialet från före 1800-talet än i materialet under detta århundrade och senare, det vill säga den exakta

Tabell 10. Översikt över beläggen på *folk* i det undersökta materialet.

Texter/korpusar	Antal ord	Antal <i>folk</i>	Antal <i>folk</i> per 1000 ord	Antal studerade belägg
Äldre fornsvensk litteratur ca 1300–1330	139 800	195	1,39	195
Yngre fornsvensk litteratur ca 1385–1450	180 900	185	1,02	185
Äldre nysvensk litteratur ca 1560–1665	183 400	236	1,29	236
1800-talsromaner 1839–1891	590 300	299	0,51	299
Äldre svenska romaner 1891–1942 ^a	3 757 000	1 228	0,33	299
Bonniersromaner I 1976–1977	6 579 300	2 140	0,33	299
Norstedtsromaner 1999	2 534 300	967	0,38	299
Bloggmix 2013	33 988 561	10 512	0,31	299
Totalt	47 962 800	15 762	0,33	2111

^a Den del av korpusen ”Äldre svenska romaner” (1891–1942) som utgörs av samma material som ”1800-talsromaner” är här borträknad.

motsatsen mot vad vi kan förvänta oss om ordet har genomgått en grammatikaliseringsprocess som påbörjats runt denna tid. En anledning till att *folk* är vanligare i det fornsvenska och äldre nysvenska materialet än under senare tidsperioder är dock antagligen att ordet under äldre tidsperioder ofta hade innebörden ’krigsfolk’ eller ’krigare’, och att texter från dessa perioder i stor utsträckning behandlar ämnet krigföring med många omnämnanden av hur grupper av soldater strider mot varandra; detta är särskilt uppenbart i det äldre nysvenska materialet.

Att *folk*:s frekvens, såsom framgår av Tabell 10, först minskar och sedan i korpusarna från slutet av 1800-talet och framåt ligger förhållandevis stilla, förefaller emellertid inte gälla alla ordets betydelser. Om de 50 belägg från varje tidsperiod som har undersökts med avseende på betydelse är representativa för materialet som helhet visar det sig i själva verket att *folk* i den allmänna betydelsen ’människor’ ökar i frekvens från den äldre nysvenska perioden och framåt i förhållande till antal ord.¹¹ Något förvånande är emellertid att andelen *folk* även i denna betydelse fortfarande är störst i det äldre fornsvenska materialet, och förhållandevis hög också i det yngre fornsvenska materialet; resultatet är alltså inte helt entydigt.

¹¹ Andelen *folk* i betydelsen ’människor’ per 1000 ord om de 50 analyserade beläggen är representativa för alla belägg på *folk*: 0,50 (äldre fornsvenska), 0,31 (yngre fornsvenska), 0,05 (äldre nysvenska), 0,15 (”1800-talsromaner”), 0,22 (”Äldre svenska romaner”), 0,27 (”Bonniersromaner I”), 0,34 (”Norstedtsromaner”) och 0,30 (”Bloggmix 2013”).

7.1 *Folk*:s syntaktiska utveckling

För en jämförelse av hur *folk* används i materialet under de undersökta perioderna ges en översikt över beläggen på *folk* med avseende på framförställda och efterställda attribut i Tabell 11 samt Figur 1 nedan.

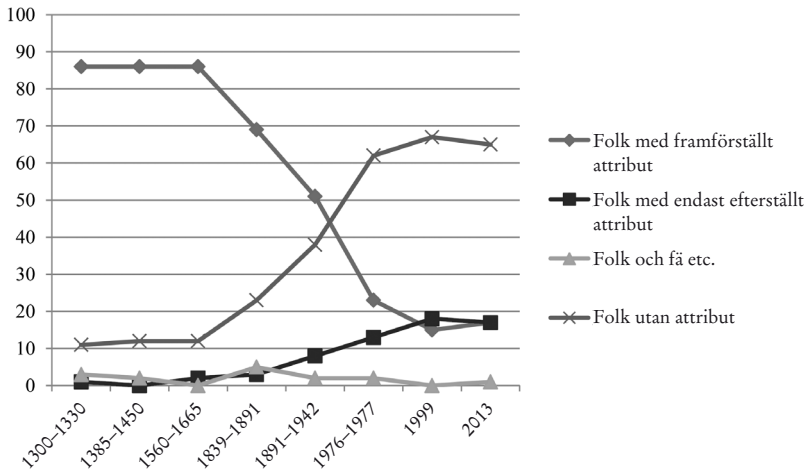
Tabell 11 och Figur 1 visar att andelen *folk* med framförställda attribut ligger stabilt på omkring 86 % i materialet under perioden 1300–1665. Efter detta minskar denna andel snabbt under 1800- och 1900-talet, för att endast utgöra 17 % av beläggen på *folk* i det undersökta materialet från 2013. Föga förvånande ökar beläggen på *folk* helt utan bestämmningar under samma period. Andelen *folk* vilka inte föregås men istället följs av attribut ökar något efter 1665, efter att ha varit mycket liten under perioden 1300–1665.¹² Förekomster på *folk* i uttrycket *folk och få*, liksom i andra särskilda betydelse, är ganska ovanliga under hela perioden, men vanligast under 1800-talet (då de utgör 5 % av beläggen).

I avsnitt 3 angavs det, efter SAG (1999, 2), att de belägg på *folk* vilka bör kunna analyseras som pronomen är *folk* i obestämd form utan framförställda attribut. Eftersom sådana belägg har ökat snabbt i det studerade materialet under 1800- och 1900-talet (som framgår av Tabell 11), kan man dra slutsatsen att ordet under denna period syntaktiskt alltmer liknar ett pronomen. Förändringen illustreras ytterligare i Figur 2 nedan.

Tabell 11. Översikt över beläggen på *folk* med avseende på framförställda och efterställda attribut, i relativa tal (%).

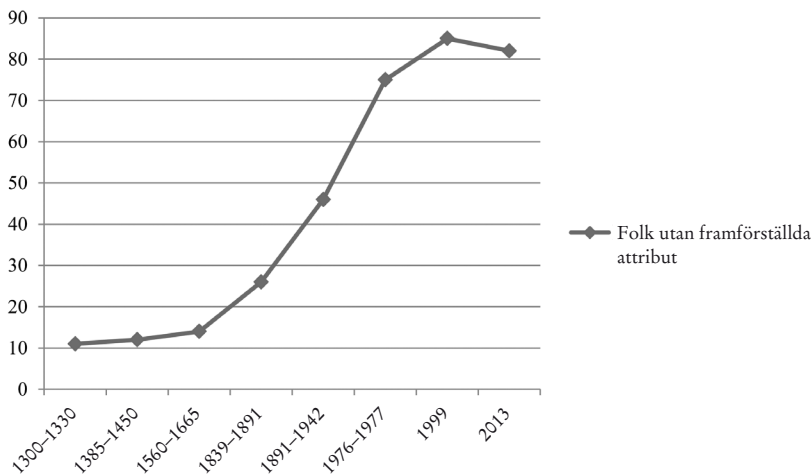
Period/år	<i>Folk</i> med framförställt attribut	<i>Folk</i> med endast efterställt attribut	<i>Folk och få</i> etc.	<i>Folk</i> utan attribut	Andel <i>folk</i> utan framförställt attribut
1300–1330	86	1	3	11	11
1385–1450	86	0	2	12	12
1560–1665	86	2	0	12	14
1839–1891	69	3	5	23	26
1891–1942	51	8	2	38	46
1976–1977	23	13	2	62	75
1999	15	18	0	67	85
2013	17	17	1	65	82
Totalt	50	9	2	39	48

¹² Anledningen till ökningen av dessa belägg är troligen delvis att andelen med framförställda attribut minskar. Sådana belägg som både föregås och följs av attribut har förts till gruppen med framförställda attribut; när beläggen med framförställda attribut blir färre kan de belägg som följs av en bestämmning därför förväntas bli mer synliga i genomgången av materialet.



Figur 1. Översikt över beläggen på *folk* med avseende på framförställda och efterställda attribut, i relativa tal (%).

Figur 2 visar att andelen *folk* som inte föregås av attribut är stabil på en låg nivå under perioden 1300–1665. Efter detta ökar sådana belägg i materialet snabbt under perioden 1839–1999 för att slutligen minska något i det allra senaste materialet från 2013. Detta kan tolkas som ett tecken på att *folk* genomgår en utveckling i vilken ordet som substantiv allt oftare används på samma sätt som ett pronomen, typiskt för en grammatikaliseringsprocess (jfr avsnitt 2.1 och 2.2).



Figur 2. Översikt över beläggen på *folk* utan framförställda attribut, i relativa tal (%).

Samtidigt ser vi att belägg på *folk* utan framförställda attribut återfinns redan i det äldsta materialet från omkring 1300, och utgör 11–13 procent av beläggen på ordet i materialet 1300–1665. Det rör sig alltså inte om införandet av en helt ny struktur utan om en ökning av ett redan befintligt sätt att använda ordet. Bör då de äldre beläggen på *folk* utan attribut också ses som pronominella? Eftersom substantiv naturligtvis inte måste föregås av attribut kan alla belägg på ordet utan framförställda attribut tolkas som antingen substantiv eller pronomen. Den tydliga förändring som sker i användningen av ordet i materialet efter 1665 tyder dock på en utveckling i den nämnda riktningen substantiv > pronomen. Reanalysen av *folk* från ett substantiv till ett pronomen kan då antingen ha skett någon gång före den studerade perioden eller under den; utifrån det undersökta materialet kan vi bara dra slutsatsen att denna reanalys huvudsakligen har spridits till nya sammanhang och/eller bland nya språkanvändare efter 1600-talet. I själva verket liknar kurvan i mycket hög utsträckning den S-kurva det ofta hänvisas till i sociolingvistiska studier av språkförändring.

I den senaste korpusen från 2013 finns några exempel i vilka ordet föregås av ett attribut i pluralform; detta visar antagligen att ordet alltmer tolkas som en motsvarighet till *människor* och, kanske i analogi med detta ord, ibland också uppfattas som grammatiskt pluralt. I denna senaste korpus föregås 31 av de 51 belägg på *folk* som står med framförställda attribut av attribut vilka antingen utgörs av mängdord som *mycket*, eller har pluralform.

Att *folk* uppfattas som semantiskt pluralt framgår också av att ordet i 33 av de 400 närstuderade beläggen följs av ett anaforiskt personligt pronomen i tredje person. Sådana exempel återfinns under hela den studerade perioden. Att *folk* i ett belägg från 2013 följs av det generiska pronomenet *man* med samma syftning som *folk* kan kanske ses ett tecken på att språkbrukarna verkligen uppfattar *folk* som ett generiskt pronomen snarare än som ett substantiv.

När det gäller de adjektiv som används som predikativ tillsammans med *folk* visar studien av de 400 närstuderade beläggen att ordet endast står med adjektiv i singular som predikativ i materialet 1300–1665 (det finns emellertid endast ett exempel från varje period, det vill säga sammanlagt tre belägg). De studerade beläggen från korpusarna ”1800-talsromaner” och ”Äldre svenska romaner” inkluderar inte några sådana exempel på adjektiv som predikativ alls. I de tre senaste korpusarna ”Bonniersromaner I” (1976–1977), ”Norstedtsromaner” (1999) och

”Bloggmix 2013” finns emellertid sammanlagt nio belägg på sådana adjektiv bland de närstuderade beläggen (varav fem i ”Bloggmix 2013”), samtliga med adjektiv i pluralform.

Utifrån resonemangen i *Språkriktighetsboken* (2005) och SAG (1999) kan *folk* i sådana exempel ses som ett pronomen (se avsnitt 2.1.). Dessa belägg kan därmed betraktas som bevis för att *folk* verkligen har börjat tolkas som ett pronomen. Det är dock sannolikt att reanalysen ägt rum tidigare än vad som syns i materialet; i SAOB (1926, 8:F1059) ges ett exempel på *folk* med ett adjektiv i plural som predikativ redan från 1904: *Folk har varit snälla mot mig.*

Enligt SAG (1999, 2:393) innebär emellertid det faktum att *folk* kan ta ett adjektiv i singular som attribut samt följas av ett anaforiskt personligt pronomen i tredje person att ordet fortfarande har kvar en del egenskaper som substantiv (se avsnitt 2.1). Också *Språkriktighetsboken* (2005:240) ser exempel på *folk* med adjektiv i singular som substantiv. *Folk* förekommer tillsammans med adjektivattribut i singular under hela den studerade perioden, även om sådana belägg blir allt ovanligare från 1800-talet och framåt.¹³ Exempel på *folk* följt av ett anaforiskt pronomen i tredje person plural återfinns också under hela perioden. Sammantaget visar detta att ordet ännu inte helt har grammatikaliserats som generiskt pronomen. Den diskuterade utvecklingen kan därmed ses som ett typiskt fall av skiktning, med en ny och en äldre form existerande sida vid sida, i enlighet med formeln $A > B/A (> B)$ (Hopper & Traugott 2003:122). Ursprungsformen A är i det här fallet *folk* som substantiv och den nya formen B *folk* som pronomen. Förändringen har ännu inte nått det stadium där ursprungsformen A försvinner, och kommer kanske heller aldrig att göra det.

7.2 *Folk*:s semantiska utveckling

Som framkom i diskussionen av *folk*:s betydelser i ordböcker i fornsvenska och modern svenska är de definitioner som ges av Söderwall och SAOB mycket lika (se avsnitt 2.3). Följaktligen kan tabellerna från de undersökta perioderna kombineras för att illustrera ordets innebörder vid olika tidpunkter. Detta görs i Tabell 12 nedan.

¹³ Andelen *folk* med framförställda attribut uppgår i den senaste korpusen från 2013 endast till 17 % av beläggen jämfört med ca 86 % under den fornsvenska och yngre nysvenska perioden. Dessutom är det bara fem procentenheter av dessa 17 %, som har ett framförställt attribut i singular; de flesta av de framförställda attributen utgörs istället av *mycket*, *lite* etc.

Tabell 12. Översikt över *folk*:s betydelse under olika perioder, i relativa tal (%).^a

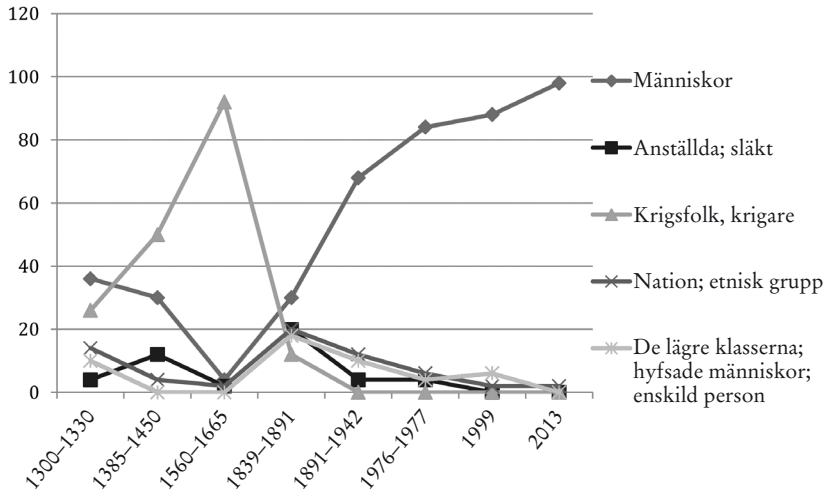
period	1.	2.a.	2.b.	3.	4.	5.a.	5.b.	6.	7.	oklart
1300–1330	36	4	20	–	14	10	6	–	–	10
1385–1450	30	12	44	–	4	–	6	–	–	4
1560–1665	4	2	92	–	2	–	–	–	–	–
1839–1891	30	20	12	–	20	–	–	4	14	–
1891–1942	68	4	–	–	12	–	–	–	10	6
1976–1977	84	4	–	–	6	–	–	–	4	2
1999	88	–	–	–	2	–	–	2	4	4
2013	98	–	–	–	2	–	–	–	–	–
Totalt	55	6	21	–	8	1	2	1	4	3

^a *Folk*:s betydelser: 1. människor, 2. a. anställda; släkt, 2.b. krigsfolk, 3. äkta makar, 4. nation; etnisk grupp, 5. a. person, 5.b. krigare, 6. lägre samhällsklasser, 7. hyfsade människor; människor av förnämlig börd.

Som framgår av tabellen är *folk* som ’människor’ (1.), samt i betydelsen ’nation; folkslag’ (4.), de enda som finns belagda i materialet från samtliga perioder. *Folk* som ’anställda’ eller ’släkt’ (2.a) finns belagt i alla utom de två senaste korpusarna. Betydelserna ’krigsfolk’ (2.b.) och det singulara ’krigare’ (5.b.) syns bara i materialet från tiden före 1900-talet. *Folk* med innebörden ’äkta makar’ (3.) finns inte belagt i något enda exempel alls, medan *folk* använt om en enskild person (5.a.) bara återfinns i de allra äldsta texterna från 1300-talet. *Folk* i betydelsen ’de lägre samhällsklasserna’ (6.) eller ’hyfsade människor’ (7.) påträffas under 1800- och 1900-talet, med ’hyfsade människor’ som den vanligaste av de två.

Folk:s betydelse under de åtta studerade perioderna illustreras ytterligare i Figur 3 nedan, i vilken några av de mindre vanliga innebördena slagits ihop för att framställningen ska bli tydligare.

I denna figur ser vi att det finns två stora skillnader mellan *folk*:s olika betydelser under de undersökta perioderna. Den första är att innebörden ’krigsfolk’, vilken är mycket vanlig i materialet från 1560–1665, helt försvinner efter 1800-talet. Denna betydelse är förmodligen *folk*:s allra äldsta i de germanska språken (SAOB, 1926, 8:F1056; Hellquist 1922:151). Den andra är att *folk* i den allmänna betydelsen ’människor’ blir allt vanligare efter 1800-talet. Också värt att notera är att *folk* i andra betydelser verkar användas allt mindre under 1900-talet och början på 2000-talet. Den variation i betydelser som finns under 1800-talet har helt försvunnit 2013 då ordet i det studerade materialet bara har två innebörder: ’människor’ respektive ’nation; folkslag’; den senare betydelsen är dock inte

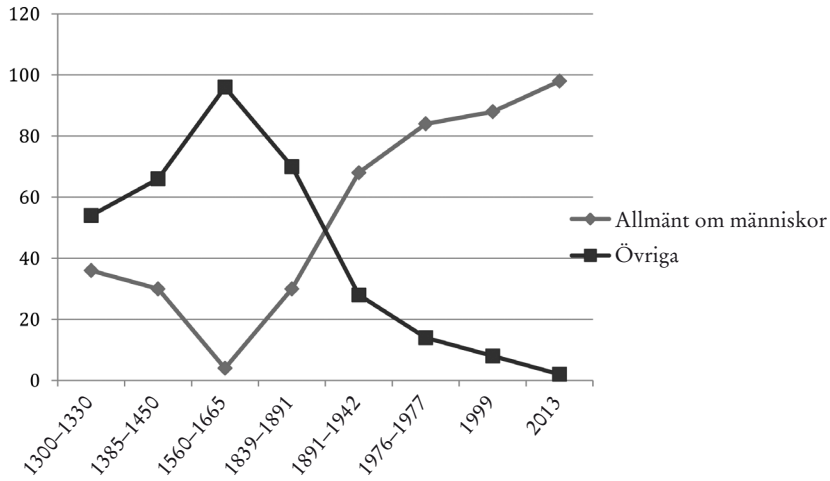


Figur 3. Översikt över *folk*:s betydelse under olika perioder, i relativa tal (%).

särskilt vanlig (endast ett enda av de närstuderade 50 beläggen har denna innebörd). Påståendet att betydelser vanligen inte förloras utan att ett uttryck istället oftast får fler betydelser över tid (jfr Traugott & Dasher 2002:11f.) verkar alltså inte stämma för *folk*.

Som vi såg i avsnitt 2.1, anger *Språkriktighetsboken* (2005:240) att *folk* kan tolkas som ett pronomen när det betyder 'människor (i allmänhet)', men inte 'etnisk grupp'. Också SAOB (1926, 8:F1058) förklarar att *folk* använt i betydelsen 'människor i allmänhet' kommer nära ett pronomen. Av Figur 3 framgår att andelen förekomster på *folk* med denna allmänna betydelse har ökat avsevärt i materialet från slutet av 1800-talet och framåt, vilket alltså kan ses som ett tecken på att ordet alltmer liknar ett pronomen. Utvecklingen blir ännu tydligare om vi ställer den allmänna betydelsen mot alla andra, såsom görs i Figur 4 nedan.

Betydelsen 'människor' måste ses som betydligt mer generell och abstrakt än *folk*:s övriga innebörder som 'anställda; släkt', 'krigsfolk', 'äktningar', 'nation; etnisk grupp', 'krigare', 'de lägre samhällsklasserna' och 'hyfsade människor' (det enda undantaget är betydelsen 'enskild person', även den mycket allmän, vilken dock bara återfinns i det allra äldsta materialet). Att ordets mest allmänna betydelse ökar kraftigt i frekvens under perioden är förenligt med påståendet att det sker en omfördelning av betydelse i grammatikaliseringsprocesser, vilken främjar generella, ab-



Figur 4. Jämförelse mellan *folk* i allmän betydelse och övriga betydelser under olika perioder, i relativa tal (%).

strakta betydelser (Hopper & Traugott 2003:101). Det faktum att förekomster på *folk* med mer specifik innebörd minskar under perioden 1891–2013 kan ses som ett typiskt exempel på blekning (jfr Heine 2003).

8 Avslutning

Hopper & Traugott (2003:67) påpekar att inledningsskedet av en språklig förändring vanligen uppvisar variation mellan olika former, och att det sista steget i utvecklingen fortfarande kan innehålla sådan variation. Detta är precis vad vi finner i analysen av den syntaktiska utvecklingen hos ordet *folk*.

I inledningsskedet (1300–1330) föregås de flesta belägg på *folk* i materialet av attribut (86 %), men det finns också exempel på *folk* utan några bestämmingar (11 %). Under den sista analyserade perioden (2013) har antalet förekomster på *folk* föregångna av attribut minskat kraftigt i materialet (de utgör nu 17 %), samtidigt som antalet *folk* utan sådana framförställda bestämmingar har ökat markant (till 82 %), vilket gör det möjligt att tolka betydligt fler belägg som pronomen. Samtliga undersökta perioder uppvisar en sådan syntaktisk variation. Det är därmed uppenbart att det inte är så enkelt som att *folk* har börjat användas på ett

helt nytt sätt under den studerade perioden; istället samexisterar användningen av ordet med och utan framförställda attribut i hela materialet.

Semantiskt har de flesta beläggen på *folk* i det inledande skedet (1300–1330) betydelsen 'människor' (36 %) eller 'krigsfolk' (20 %), men innebörderna 'tjänare', 'släkt', 'etnisk grupp', 'människa' och 'krigare' finns också belagda i texterna. Variationen i *folk*:s betydelse finns kvar fram till slutet av 1800-talet, men minskar sedan så att den mest allmänna betydelsen 'människor' under den sista studerade skedet (2013) är helt dominerande (98 %), och det bara finns ett fåtal belägg på *folk* med en annan betydelse, alla med innebörden 'nation; folkslag'. Det är förstås rimligt att tänka sig att den syntaktiska och semantiska utvecklingen samspelar: en förutsättning för att *folk*:s betydelse ska tolkas som det vaga 'människor' är antagligen ofta att ordet inte står tillsammans med ett attribut som närmare preciserar dess innebörd.

Ordet *folk* har under den analyserade perioden genomgått en utveckling som är ganska typisk för grammatikaliseringsprocesser: det följer klinen substantiv > pronomen och användningen av dess mest abstrakta och generella betydelse 'människor' har ökat medan de flesta andra betydelser nästan helt har försvunnit ur bruk. Samtidigt har ordets frekvens i materialet inte ökat utan tvärtom minskat, vilket är motsatsen till den utveckling som normalt återfinns i grammatikaliseringsprocesser. Detta faktum kan dock troligen tillskrivas det material som valts ut för studien: i äldre texter har *folk* ofta betydelsen 'krigsfolk' eller 'krigare', och de analyserade texterna behandlar i stor utsträckning krigföringsfrågor, vilket gör ordet mycket frekvent i detta material. Dessutom förefaller andelen belägg på *folk* i den mest allmänna betydelsen 'människa' öka från yngre nysvenska och framåt, också i förhållande till materialet som helhet.

På samma sätt skulle man förstås kunna hävda att anledningen till att belägg på *folk* utan framförställda attribut och belägg med en allmän betydelse ökar i materialet har mer med de studerade texterna att göra än med en faktisk förändring. Äldre skönlitterära texter kan tänkas vara skrivna med en mer litterär stil än senare texter, vilka istället sannolikt omfattar en hel del talspråk. Det senaste materialet utgörs ju dessutom av bloggtext, en typ av text vilken ofta anses ligga nära talat språk. Om användningen av *folk* som pronomen är typisk för talspråk, vilket jag tror är fallet, är förändringen kanske bara symptomatisk för att texterna från det sena 1900-talet och 2013 är mer informella än texterna från 1800- och det tidiga 1900-talet. Jag är dock ganska säker på att detta inte är hela förklaringen. Texterna från 1800- och tidigt 1900-tal inkluderar nämligen

helt uppenbart en hel del talat språk. I korpusen ”1800-talsromaner” återfinns 28 av de 50 exemplen i den mindre studien i en talad diskurs, vilket kan jämföras med ”Bonniersromaner I” där motsvarande antal är 27 av 50 belägg (samt 3 oklara exempel).¹⁴ Jag tror därmed inte att korpusarna stilmässigt skiljer sig för mycket åt för att det ska vara möjligt att göra jämförelser mellan dessa.

Som nämndes i avsnitt 2.2 är det inte bara det svenska substantivet *folk* som har börjar användas som ett generiskt pronomen: liknande utvecklingar finns för motsvarande ord i andra språk. Samma tendens nämns dessutom för det danska och norska ordet *folk* (se *Ordbog over det danske sprog* 1923, band 5, och *Den danske ordbog* 2004, band 2, respektive *Norsk ordbok* 1994, del 3). Varför denna förändring sprider sig så snabbt under 1900-talet är dock inte särskilt enkelt att förklara. Beror det på att andra sätt att uttrycka samma sak minskar i frekvens? Eller har människor ett större behov av att prata om generiska personer i dag än före år 1900? Kanske är det inte helt osannolikt att Sveriges utveckling från ett ruralt samhälle, där människor kände de flesta som bodde runt dem, till ett urbant samhälle, där många kommer i kontakt med främlingar varje dag, har gjort behovet av generiska pronomen större.

Huruvida *folk* kommer att utvecklas vidare till att uteslutande fungera som generiskt pronomen är idag svårt att veta. Att andelen belägg som inte står i grundform minskar (sådana belägg utgör 37 % av alla förekomster på ordet i ”1800-talsromaner” men bara 14 % i ”Bloggmix 2013”) skulle möjligen kunna tyda på att *folk* alltmer uppfattas som ett oböjligt formord. Samtidigt är det uppenbart att *folk* i många fall fortfarande fungerar som ett substantiv: det kan både ta framförställda attribut och böjas i bestämd form, även om detta görs alltmer sällan. Kanske kommer användningen av ordet både som substantiv och som pronomen att leva kvar under lång tid framöver, på samma sätt som substantivet *man* fortfarande används vid sidan av pronomenet *man*. Utvecklingen kan i så fall ses som ett exempel på processen skiktning, vilken är välkänd inom forskning om grammatikaliseringsprocesser (jfr Hopper 1991:22ff.).

¹⁴ Tyvärr är det inte möjligt att analysera ”Norstedtsromaner” och ”Bloggmix” på samma sätt eftersom den kontext som ges i Korp inte är tillräcklig för att det ska vara möjligt att avgöra huruvida passagen innehållande *folk* är en del av en konversation eller inte.

Litteratur

- Bybee, J. (2003a): "Cognitive processes in grammaticalization". M. Tomasello (utg.), *The new psychology of language: cognitive and functional approaches to language structure*, vol. 2. Mahwah: Erlbaum. S. 145–167.
- Bybee, J. (2003b): "Mechanisms of change in grammaticization: The role of frequency". B. D. Joseph & R. D. Janda (utg.), *The handbook of historical linguistics*. Oxford: Blackwell. S. 602–623.
- Bybee, J. L., Perkins, R. D. & Pagliuca, W. (1994): *The evolution of grammar: tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Den danske ordbog*, band 2 (2004), sökning på folk: <<http://ordnet.dk/ddo/>> [hämtad 2011-08-30].
- Giacalone Ramat, A. & Sansò, A. (2007): "The spread and decline of indefinite *man*-constructions in European languages: An areal perspective." P. Ramat & E. Roma (utg.), *Europe and the Mediterranean as linguistic areas: convergencies from a historical and typological perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. S. 95–131.
- Haspelmath, M. (2003): "The geometry of grammatical meaning: Semantic maps and cross-linguistic comparison". M. Tomasello (utg.), *The new psychology of language: cognitive and functional approaches to language structure*, vol. 2. Mahwah: Erlbaum. S. 211–242.
- Haspelmath, M. (1997): *Indefinite pronouns*. Oxford: Oxford University Press.
- Heine, B. (2003): "Grammaticalization". B. D. Joseph & R. D. Janda (utg.), *The handbook of historical linguistics*. Oxford: Blackwell. S. 575–601.
- Heine, B. & Kuteva, T. (2002): *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hellquist, E. (1922): *Svensk etymologisk ordbok*. Lund: C. W. K. Gleerups förlag.
- Hoekstra, J. (2010): "On the impersonal pronoun *men* in Modern West Frisian". *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 13, s. 31–59.
- Hopper, P. J. (1991): "On some principles of grammaticalization." E. C. Traugott & B. Heine (utg.), *Approaches to grammaticalization. Vol. 1, Focus on theoretical and methodological issues*. Amsterdam: Benjamins. S. 17–35.
- Hopper, P. J. & Traugott, E. C. (2003): *Grammaticalization*. 2. ed. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Kuryłowicz, J. (1965): "The evolution of grammatical categories". *Diogenes* 13, s. 55–71.
- Lagerkvist, P. (1925): *Gäst hos verkligheten*. Stockholm: Bonnier.
- Lehmann, C. (1985): "Grammaticalization: Synchronic variation and diachronic change". *Lingua e stile* 20, s. 303–318.
- Lönnroth, L. & Delblanc, S. (utg.) (1987): *Den svenska litteraturen. 1, Från forntid till frihetstid: 800–1718*. Stockholm: Bonnier.
- Meillet, A. (1921) [1912]: "L'évolution des formes grammaticales". É. Champion (utg.), *Linguistique historique et linguistique générale*. Paris: Librairie Ancienne Honoré Champion. S. 130–148.
- Norsk ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet* (1994) band 3. Oslo: Det norske samlaget.

- Ordbog over det danske sprog*, band 5 (1923), sökning på folk: <<http://ordnet.dk/ods/>> [hämtad 2011-08-30].
- Rosenkvist, H. (2004): *The emergence of conditional subordinators in Swedish – a study in grammaticalization*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 62. Lund: Institutionen för nordiska språk.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik (1999): *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*, band 8 (1926). Lund.
- Språkriktighetsboken* (2005). Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Svensk ordbok: utgiven av Svenska Akademien* (2009). Del 1: A-L. Stockholm: Norstedt.
- Svenska Akademiens grammatik*, se SAG.
- Svenska Akademiens ordbok*, se SAOB.
- Söderwall, K. F. (1884–1918): *Ordbok öfver svenska medeltids-språket*. Band 1: A-M. Lund.
- Taylor, M. (2009): "On the pronominal status of Brazilian Portuguese *a gente*". *NYU Working Papers in Linguistics 2: Papers in Syntax*. S. 1–36. Tillgänglig på <http://linguistics.as.nyu.edu/docs/CP/2345/taylor_09_a_gente_nyuwpl2.pdf> [hämtad 2013-01-03].
- Traugott, E. C. & Heine, B. (red.) (1991). *Approaches to grammaticalization. Vol. 1, Focus on theoretical and methodological issues*. Amsterdam: Benjamins.
- Traugott, E. C. & Dasher, R. B. (2002): *Regularity in semantic change*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Wendt, B.-A. (2006): "En text är en text är en text? Om en terminologisk tredelning av textbegreppet". *Arkiv för nordisk filologi* 121, s. 253–274.
- Wolfram, W. & Schilling-Estes, N. (2003): "Dialectology and Linguistic Diffusion". B. D. Joseph och R. D. Janda (utg.), *The handbook of historical linguistics*. Oxford: Blackwell. S. 713–735.

Bilaga: studerade texter och korpusar

Äldre fornsvenska texter från Fornsvenska textbanken

<<http://project2.sol.lu.se/fornsvenska/>> [hämtade mars–dec 2012]:

Text, handskrift (förkortning)	Daterad till ^a	Antal ord ^b
Fornsvenska Legendariet, Holm A 34 (Cod Bu)	ca 1276–1307	30 000
Ivan Lejonriddaren, Holm D 4 (Ivan)	ca 1303	30 000
Pentateuchparafrasen (MB1B), Holm A 1 (Mos)	ca 1330-tal	30 000
Konungastyrelsen, förkommen (KS)	ca 1330-tal	21 583
Erikskrönikan, Holm D 2, (Erik)	ca 1330-tal	28 167
<i>Totalt</i>		<i>139 800</i>

Yngre fornsvenska texter från Fornsvenska textbanken och Språkbanken

Karlskrönikan från Språkbanken: <<http://spraakdata.gu.se/kttext/karl.html>> [hämtad jan 2013]; övriga texter från Fornsvenska textbanken: <<http://project2.sol.lu.se/fornsvenska/>> [hämtade jan–mars 2013]

Text, handskrift (förkortning)	Daterad till ^a	Antal ord ^b
Järteckensboken, Holm A 110 (Jär)	ca 1385	20 000
Karl Magnus, Holm D 4 (KM)	ca 1400	10 933
Sju Vise Mästare (A), Holm D 4 (SVM)	ca 1400	16 345
Sjärens Tröst, Holm A 108 (Tröst)	ca 1420–30	20 000
Barlaam och Josafat, Holm A 49 (Barlaam)	ca 1442	20 000
Didrik av Bern (hand A), Skokloster 115,116 (Didrik)	ca 1450	20 000
Namnlös och Valentin, Holm D 4a (Valentin)	ca 1450	15 207
Karlskrönikan, Holm D 6 (Karl)	ca 1450	58 405
<i>Totalt</i>		<i>180 900</i>

^a Dateringen gäller textverken (inte handskrifterna) (jfr Wendt 2006).

^b När det antal ord som anges är ett jämnt tusental betyder detta att den egentliga texten i Fornsvenska textbanken är längre än det material som valts ut för undersökningen. I dessa fall har den mittersta delen av texten analyserats, utom när det gäller texten *Didrik av Bern* där de första 20 000 orden har analyserats.

Äldre nysvenska texter från Fornsvenska textbanken

<<http://project2.sol.lu.se/fornsvenska/>> [hämtade jan–april 2013]:

Text (förkortning)	Daterad till	Antal ord
Peder Swarts krönika (Swart)	ca 1560	52 268
Per Brahes krönika (Brahe)	ca 1585	26 374
Carl Carlsson Gyllenhielms anteckningar (Gyllenhielm)	ca 1640	53 002
Agneta Horn: Beskrivning över min vandringstid (Horn)	ca 1657	40 463
Urban Hjärne: Stratonice (Hjärne)	ca 1665	11 330
<i>Totalt</i>		<i>183 400</i>

Yngre nysvenska texter, korpusar

1800-talsromaner från Språkbankens konkordanser: <<http://spraakbanken.gu.se/konk/>> [hämtad dec 2012]

Äldre svenska romaner, Bonniersromaner I 1976–77, Norstedtsromaner 1999 och Bloggmix 2013 från Korp: <<http://spraakbanken.gu.se/korp/#>> [hämtade dec 2012–maj 2014]

Korpus (förkortning)	Daterad till	Antal ord
1800-talsromaner (1800)	1839–1891	590 300
Äldre svenska romaner (ÄSR) ^c	1891–1942	3 757 000
Bonniersromaner I (Bonnier)	1976–1977	6 579 300
Norstedstromaner (Norstedt)	1999	2 534 500
Bloggmix (Blogg)	2013	33 988 600
<i>Totalt</i>		<i>47 449 700</i>

^c Korpusen ”Äldre svenska romaner” består egentligen av texter från 1839–1942, innehållande totalt 4 347 300 ord, eftersom denna korpus också inkluderar korpusen ”1800-talsromaner”. I min analys av ”Äldre svenska romaner” har jag dock uteslutit allt material daterat före 1891 så att tidsperiod och material från de två korpusarna inte överlappar varandra.